

دانشگاه مک‌گیل
مونترآل - کانادا

مؤسسه مطالعات اسلامی

دانشگاه تهران
تهران - ایران

نصاب انگلیسی

زبان آموزش برای

(مشتمل بر واژه‌های انگلیسی با معادل فارسی و عربی)

اثر

مُعتمدالدوله فرهاد میرزا

به اهتمام

دکتر مهدی محقق

تهران ۱۳۸۵

مجموعه انتشارات انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران

۱۵

زیر نظر و اشراف: دکتر مهدی محقق

ناشر

مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه تهران - دانشگاه مک‌گیل
خیابان انقلاب، شماره ۱۰۷۶، تلفن ۶۶۷۰۷۲۱۳ - ۶۶۷۲۱۳۳۲
دورنگار ۸۸۰۰۲۳۶۹، صندوق پستی ۱۳۳ - ۱۴۵ - ۱۳، تهران

تعداد ۱۰۰۰ نسخه از چاپ اول

کتاب نصاب انگلیسی یا زبان آموز سنتی ایران

از: معتمدالدوله فرهاد میرزا به اهتمام دکتر مهدی محقق

لیتوگرافی باختر، چاپ دالامو، صحافی کیانی

چاپ و ترجمه و اقتباس از این کتاب منوط به اجازه

مؤسسه مطالعات اسلامی است.

شابک: ۹۶۴-۵۵۵۲-۳۳-۸ ISBN : 964-5552-33-8

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

تهران ۱۳۸۵

فرهاد میرزا قاجار، ۱۲۳۳-۱۳۰۵ ق

نصاب انگلیسی، یا زبان آموز سنتی ایران (مشمول بر واژه‌های انگلیسی با معادل فارسی و عربی)
/ اثر معتمدالدوله فرهاد میرزا، به اهتمام مهدی محقق. -- تهران: مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه
تهران - دانشگاه مک‌گیل، ۱۳۸۴.

۱۶۸ ص. -- (مجموعه انتشارات انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران؛ ۱۵ / زیر نظر مهدی محقق)

ISBN : 964-5552-33-8

۲۵۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب حاضر به مناسبت یادبود سی و هفتمین سال تأسیس مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه
تهران - دانشگاه مک‌گیل ۱۴ دیماه ۱۳۴۷ - ۴ ژانویه ۱۹۶۹ منتشر گردیده است.

۱. زبان انگلیسی -- واژه‌نامه‌ها -- فارسی -- متون قدیمی تا ۱۸۰۰ م. ۲. زبان انگلیسی -- واژه‌نامه‌ها
-- عربی -- متون قدیمی تا ۱۸۰۰ م. ۳. زبان انگلیسی -- واژه‌نامه‌های منظوم -- متون قدیمی تا
۱۸۰۰ م. الف. محقق، مهدی، ۱۳۰۸ - گردآورنده. ب. دانشگاه تهران. مؤسسه مطالعات اسلامی. ج.
عنوان. د. عنوان: زبان آموز سنتی ایران (مشمول بر واژه‌های انگلیسی با معادل فارسی و عربی).

۲۲۳ فا

PE ۱۶۴۵/۲ف ۳۷۴

۸۴.۳۳۵۶۶

کتابخانه ملی ایران

انتشارات

انجمن ترویج زبان و ادب فارسی ایران

زیر نظر و اشراف: دکتر مهدی محقق

۱- گزارش نخستین مجلس علمی انجمن استادان زبان و ادبیات فارسی، مشتمل بر سخنرانی‌های ایراد شده، به کوشش دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۵۴).

۲- قرّة‌العین، مشتمل بر امثال قرآن و احادیث و اندرزهای فارسی و عربی و نوادر حکایات، به کوشش دکتر امین پاشا اجلالی با مقدمه دکتر مهدی محقق، (تبریز ۱۳۵۴).

۳- همایی‌نامه، مشتمل بر شرح احوال و آثار مرحوم استاد جلال‌الدین همایی و بیست و پنج مقاله علمی و ادبی به زبانهای فارسی، عربی، انگلیسی و فرانسه تقدیم شده به ایشان، زیر نظر دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۵۵).

۴- جشن‌نامه مدرّس رضوی، مشتمل بر شرح احوال و آثار مرحوم استاد سیّد محمدتقی مدرّس رضوی و سی مقاله علمی و ادبی تقدیم شده به ایشان، زیر نظر دکتر سیّد ضیاء‌الدین سجادی با همکاری دکتر اسماعیل حاکمی و محمد روشن، (تهران ۱۳۵۶).

۵- ظرائف و طرائف یا مضاف و منسوب‌های شهرهای اسلامی و پیرامون، این فرهنگ که در نوع خود بی‌نظیر است، مشتمل است بر متجاوز از هشتصد واژه مضاف یا منسوب با ذکر شواهد از نظم و نثر و اطلاعات تاریخی و جغرافیایی شهرهای اسلامی، تألیف دکتر محمد آبادی باوایل با مقدمه دکتر مهدی محقق، (تبریز ۱۳۵۷).

- ۶- حواشی دکتر محمد معین بر دیوان خاقانی به پیوست سه مقاله درباره آن شاعر، به کوشش دکتر سید ضیاءالدین سجادی، (تهران ۱۳۵۸).
- ۷- بوستان سعدی، با مقدمه و توضیحات و شرح نسخه بدل‌ها، به کوشش دکتر غلامحسین یوسفی به مقدمه دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۵۹).
- ۸- آرام‌نامه، مشتمل بر شرح احوال و آثار استاد احمد آرام و مقالات علمی و ادبی تقدیم شده به ایشان، زیر نظر دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۶۱).
- ۹- ينبوع الاسرار فی نصائح الابرار، از کمال‌الدین حسین خوارزمی، با مقدمه و حواشی و تعلیقات، به کوشش دکتر مهدی درخشان با مقدمه دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۶۰).
- ۱۰- یادنامه ادیب نیشابوری، مشتمل بر شرح احوال و آثار مرحوم شیخ محمدتقی ادیب نیشابوری معروف به ادیب فانی و مقالات علمی و ادبی تقدیم شده به ایشان، زیر نظر دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۶۵).
- ۱۱- نکته‌ها و نقدها در پنجاه و پنج مقاله، به قلم دکتر حمید فرزاد و مقدمه دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۸۰).
- ۱۲- جهانگیرنامه، سروده قاسم مادح، به کوشش و تصحیح دکتر سید ضیاءالدین سجادی و مقدمه دکتر مهدی محقق، (تهران ۱۳۸۰).
- ۱۳- دیوان غزلیات و رباعیات فتاحی نیشابوری (سیبک)، به اهتمام دکتر مهدی محقق و کبری بستان شیرین، (تهران ۱۳۸۱).
- ۱۴- فرهنگ بیست هزار مثل و حکمت و اصطلاح، گردآوری و تدوین دکتر مهندس صادق عظیمی، با پیشگفتار و مقاله‌ای از دکتر مهدی محقق (تهران ۱۳۸۲).
- ۱۵- نصاب انگلیسی یا زبان‌آموز سنتی ایران، معتمدالدوله فرهاد میرزا، به اهتمام دکتر مهدی محقق (تهران ۱۳۸۴).

پیشگفتار

بنام خداوند جان و خرد

یکی از علومی که مورد توجه و عنایت دانشمندان اسلامی بوده علم لغت است که آن را بر دو قسم تقسیم می کردند: علم لغات مفرد و علم لغات مرکب و برای هر قسم قوانینی خاص وضع کرده بودند. فارابی در کتاب *احصاء العلوم* می گوید که الفاظی که در هر زبان دلالت بر معنی می کنند بر دو قسم اند مفرد و مرکب، مفرد مانند سپیدی و سیاهی و انسان و حیوان و مرکب مانند انسان حیوان است و عمرو سپید است. او سپس چنین ادامه می دهد: علم الفاظ مفرد شامل علم بر یکایک الفاظ می شود که بر اجناس و انواع و اشخاص دلالت دارند و قوانین الفاظ مفرد بحث می کند از حروفی که این الفاظ از آن ها ترکیب شده و مخارج هر یک از این حروف. از همین قوانین است بحث از جامد بودن و مشتق بودن، مصدر بودن و مصدر نبودن و از نظر شمار حروف ثلاثی مجرد و رباعی بودن و همچنین مواد حروف از صحیح و معتل و مضاعف بودن. بر همین پایه دانشمندان به گردآوری لغات پرداختند و کتابهای گوناگون به روش مختلف در لغت تدوین کردند که از مهمترین آن ها می توان از کتاب العین خلیل ابن احمد فراهیدی و صحاح اللغة جوهری و *جمهرة اللغة* ابن درید و *قاموس المحيط* فیروز آبادی را نام برد. شماری دیگر از اهل لغت به تدوین فرهنگهای عربی به فارسی پرداختند که از میان آن ها می توان *الاسامی فی الاسامی* میدانن و *مقدمة الادب* زمخشری و *الخلاص* نظنری و *قانون الادب* حبیش تفسیلی را ذکر کرد.

از آنجا که برخی از دانشمندان اسلامی، علوم مختلف را به نظم در می آوردند که ثبت و ضبط آن بر متعلمان آسان باشد این روش در علم لغت و فرهنگ نویسی هم راه یافت و کتابی که اکنون به خوانندگان گرامی عرضه می گردد از این نوع به شمار می آید که مؤلف لغات انگلیسی را به فارسی یا عربی برگردانده و فرهنگی منظوم را به نسل جوان زمان خود که جویای فراگرفتن زبان انگلیسی بودند تقدیم داشته و آن را نصاب انگلیسی نام نهاده است. او در این شیوه از فرهنگ منظومی که حدود هشت قرن پیش به وسیله ابونصر فراهی بنام نصاب الصبیان تدوین شده که با یاری آن نوآموزان شماری از لغات عربی را همراه با معنی فارسی آن فرامی گرفتند پیروی کرده است.

کلمه «نصاب» نزد دانشمندان اسلامی به کتاب یا رساله ای اطلاق می شود که حداقل آنچه که در علمی خاص مورد لزوم است در بر داشته باشد و این اصطلاح از فقه گرفته شده که نصاب زکات به کمترین آنچه که باید زکات آن پرداخته شود گفته می شود که سعدی هم گفته است:

نصاب حسن در حد کمال است زکاتم ده که مسکین و فقیرم

نصاب الصبیان اثر ابونصر محمد بدرالدین فراهی سجزی متوفی ۶۴۰ که لغات عربی را همراه با معادل فارسی آن برای آموختن کودکان و نوآموزان به رشته نظم درآورده از کهن ترین کتاب ها در نوع خود است.

او مهمترین لغات یا کلماتی که که فکر می کرد مورد نیاز طالبان علم است در دویست بیت در محور مختلف آورده و در حقیقت مطالب کتاب را تشبیه به نقره کرده که نصاب آن یعنی حدی که به زکات تعلق می گیرد یعنی خداوند آن غنی و توانگر به شمار می آید دویست درهم است و طالب علم هم با خواندن و حفظ این دویست بیت می تواند ادعا کند که در فهم لغات عربی غنی و بی نیاز گشته است.

مرحوم محمد جواد مشکور در مقدمه نصاب الصبیان (تهران ۱۳۴۹) ابیات زیر را از مقدمه یکی از شروح نصاب برای تایید این وجه تسمیه ذکر کرده است:

چنین گوید ابو نصر فراهی که بروی رحمت حق باد و رضوان
لغت را چون کلید علم دیدم نموداری به نظم آوردم از آن

که میل طبع مردم چون عزیزاست بسوی نظم و بر خواننده آن
دو صد بیت آمد و چون اندکی بود «نصابش» نامه کرد بهر «صبيان»
فراهی خود در آغاز کتاب اشاره به همین موضوع کرده آنجا که گفته است:

« چون صبيان را پیش از تعلم لغت رغبت می‌افتد به اشعار فارسی چه خوش آمدن
شعر مرطیع‌های موزون را غریزی است و تعلم لغت عرب کلید همه علم‌هاست پس هر
چیزی را از علوم در میان این قطعه‌ها آوردیم تا به نوشتن و خواندن این نسخه هر کس را
رغبت افتد و چون مجموع دویست بیت آمد او را نصاب صبيان نام کردیم.»

او دویست بیت را در بحور و زندهای مختلف آورده و در هر بحر نخست به تقطیع آن
پرداخته تا طلاب به آسانی بتوانند اشعار را بخوانند. پس از فراهی روش نصاب نویسی
متداول شد و به تقلید از او دانشمندان برای سهولت تعلیم و تعلم و حفظ لغات عربی و
معانی فارسی آن‌ها کتاب نصاب نوشتند و این امر به ثبت و ضبط لهجات نیز سرایت کرد
چنانکه نصاب‌هایی در لهجه‌ها نیز تألیف گردید که از مهمترین آن‌ها می‌توان نصاب طبری
و نصاب بیرجندی را نام برد.

۱- نصاب طبری که در زمان محمد شاه پسر فتحعلی شاه به فرمان اردشیر میرزا
فرمانفرمای طبرستان به وسیلهٔ امیر تیمور قاجار ساروی به روش نصاب ابونصر فراهی
سروده شده است. این نصاب با شرح و توضیح لغات و ذکر ریشه‌های پهلوی و
اوستایی به وسیلهٔ دکتر صادق کیا در سال ۱۳۱۶ یزدگردی چاپ و منتشر شده
است.

۲- نصاب بیرجندی که به وسیلهٔ علی اشرف متخلص به صبحی که در نیمهٔ
دوم قرن دوازدهم و بخشی از نیمه نخست سده سیزدهم هجری قمری می‌زیسته
به رشتهٔ تحریر درآمده. این نصاب با شرح و توضیحات به وسیلهٔ دکتر جمال رضائی
در سال ۱۳۴۴ در تهران چاپ شده است.

با رواج نصاب نویسی که نخست از عربی به فارسی آغاز گردید و سپس به
لهجه‌ها و نیم زبان‌ها کشیده شد موجب گردید که پس از ورود زبان‌های خارجی
به ویژه انگلیسی و فرانسه و آلمانی به ایران برای آن زبان‌ها نیز نصاب نوشته شود.

کتابی که اکنون به اهل علم به ویژه علاقه‌مندان زبان انگلیسی که اکنون زبان علم جهان به شمار می‌آید عرضه می‌شود نصاب انگلیسی است که شاهزاده معتمدالدوله فراهانی میرزا به فرمان شاهزاده اعتضادالسلطنه آن را در سال ۱۲۸۳ هجری قمری مطابق ۱۸۶۶ میلادی به نظم درآورده و به صورت چاپ سنگی منتشر شده است. انگیزه تدوین این نصاب و روش تحریر آن را در دو صفحه آغازین کتاب یاد می‌کند سپس ابیات را نقل و آنگاه در ذیل هر بیت واژه‌های عربی و فارسی و انگلیسی را در می‌آورد. در حواشی نسخه چاپی یادداشت‌هایی دیده می‌شود که ظاهراً از خود مؤلف است زیرا بیشتر عبارت « منہ » در پایان یادداشت‌ها دیده می‌شود. یادداشت‌های یاد شده و همچنین تصحیحات قیاسی که در واژه‌ها صورت گرفته همه در زیر نویس آورده شده است.

امید است که این کتاب نسل جوان به ویژه دانشجویان را سودمند افتد.

بِعون الله تعالی و توفیقہ .

مهدی محقق

هشتم آذر ماه ۱۳۸۱ هجری شمسی